

ממדן רבינו הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א

פרשת וישב - חנוכה תשפ"ד

• תורת חמד | מענייני הפרשה •

ויאמר ישראל אל יוסף הלא אחיך רועים בשכם לכה ואשלחך אליהם ויאמר לו הנני (בראשית לו, ג). ובספר תיבת גמא לבעל הפמ"ג הקשה איך יוסף סיכן עצמו כשהלך אל אחיו שידע ששונאים אותו והווי סכנת נפשות, ותיירץ ע"פ המבואר בשו"ע (יו"ד סימן קנו) דלאדם גדול מותר למסור עצמו כאשר בא קידוש ה' על ידו ואפי' בשאר מצוות, וכיון שבדורו היו אנשים מזולזלים במצות כיבוד אב, לכן מסר נפשו עליה ואע"פ שהיה שכיח הזיקא, ע"ש. ומו"ח מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל אמר לי עוד, דיוסף נסתכן עבור אביו יעקב שצורתו חקוקה מתחת לכסא הכבוד ומי ששומע לקולו ודאי ינצל, משא"כ להסתכן עבור אב שאינו גדול כיעקב אבינו אין רשות. [הוסיף שנאמר בגמרא (יומא דף נג ע"ב) שר"ח בן דוסא התפלל על עצירת גשמים, ומקשים העולם ה"ז נגד תפילתו של הכה"ג, וביאר מו"ח זצ"ל דכיון שהיה לו המפתח לפתוח שערי שמים וכן לנעול, לתנא כזה מותר להתפלל שיעצרו הגשמים כי בידו לפתחם שוב, וכך יעקב אבינו שכחו גדול, ממנו לא תצא הרעה, משא"כ אדם שאינו בדרגות אלו].

ויעברו אנשים מדיינים סוחרים, וימשכו ויעלו את יוסף מן הבור, וימכרו את יוסף לישימעאלים בעשרים כסף ויביאו את יוסף מצרימה (שם לו, כח). והנה רב האי גאון בספר מקח וממכר (שער יג) כתב דמשיכה שקונון בה צריך למשוך ולהוציא החפץ עד שיעקר ממקומו, וכמו שכתוב וימשכו את יוסף, עכ"ד. ולכאורה צ"ב דבפשטות לא קנו את יוסף בקנין משיכה אלא בכסף, וכמבואר בסוף הפסוק להדיא. [הנה רש"י פירש ד'וימשכו' קאי על בני יעקב, אבל הרוקח והנצי"ב פי' דזה קאי על הישמעאלים הקונים, ואולי תלוי בזה]. ושמעתי מגיסי מרן הגר"ח קניבסקי זצוק"ל דכוונתו דהו"ל למימר רק 'ויעלו את יוסף' ומהו 'וימשכו' אלא ר"ל דכשם שכאן המשיכה הייתה משיכה כזו שהעלו את יוסף לגמרי מן הבור, הכ"נ צריך להיות בכל משיכה שיעקרו החפץ לגמרי ממקומו הראשון.

ויקח אדוני יוסף אותו ויתנהו אל בית הסוהר מקום אשר אסירי המלך אסורים ויהי שם בבית הסוהר (שם לט, ט). וקשה מהי הכפילות, דמאחר וקאמר שלקחו ונתנו בבית הסוהר, א"כ מדוע האריך וכפל וסיים קרא בשנית 'ויהי שם בבית הסוהר'. ויש לומר, שהרי דרך בנ"א שנמצאים במשבר ובמצב קשה, שמנסים בכל דרך לצאת ולהימלט ממצבם, ולמרות שיש ענין לעשות השתדלות לצאת מן המיצר, מ"מ גם טרם בוא הישועה הם אינם מקבלים עליהם גזירת שמים וחושבים מחשבות בליבם איך ומה יעשו לצאת ממצבם זה בהקדם. אך יוסף הצדיק ידע שאם אדוניו לקחו ונתנו בבית הסוהר אז זה רצון ה' כעת, א"כ ברור שזה הטוב האמיתי בעבורו, וקיבל עליו את הדין באהבה, וממילא הסכים להיות שם לכתחילה למרות הקושי הכרוך בזה, וזהו 'ויהי שם בבית הסוהר', דלאחר שהמציאות היתה שנתנו אל בית הסוהר, הוא עצמו גם הסכים לזה ונתן דעתו שכך רצון ה' והווי תפקידו בזמן ובמקום זה.

• ווי העמודים וחשוקיהם •

שאלה משולחנו של מרן שליט"א

המשחק בסביבון בחנוכה, האם יש לחוש לאיסור משחק בקוביא

שאלה. מנהג ישראל לשחק בסביבונים בלילות חנוכה [ובאוצר מנהגי ישרון (סימן יט אות ד) מביא שטעם הדבר הוא שהיוונים גזרו שלא ללמוד תורה, ובנ"י הלכו ללמוד תורה במסירות נפש, וכשבאו היוונים למערות לבדוק אם לומדים תורה, היו מחביאים הספרים והיו מראים עצמם כמשחקים במשחק זה]. אצלנו נוהגים ג"כ לשחק בסביבון, והסדר הוא שהאב פורט כחמישים שקל לחצאי שקלים, ומחלק לכולם כמה מטבעות, וכל מי שזוכה בסביבון לפי הכללים שקבעו לעצמנו זוכה גם בכסף, כך שיש ילדים שבסוף הערב יוצאים עם שלל עשרים ושלושים שקל, ויש ילדים שיצאו בפחות, אך כולם נהנים מעצם המשחק, והכסף מדרבן את המשחק. והנה לאחורונה למדנו את הסוגיא של אסמכתא ומשחק בקוביא, ורצינו לשאול האם אין במשחק זה איסור משום משחק בקוביא.

תשובה. מותר לשחק בסביבון אפילו על הכסף, ואין בזה משום משחק בקוביא, גם לשיטת השו"ע שכל משחק דומה הוא אסור משום משחק בקוביא, כיון שהוא מנהג ישראל, והעיקר הוא המשחק ולא הכסף שמרוויחים.

מקורות ונימוקים

שינוי בסנהדרין (דף כד ע"ב) שהמשחק בקוביא פסול לעדות, ונחלקו בגמרא בטעם פסולם, רמי בר חמא אמר משום דהוה אסמכתא [שכל מה שהסכים לתת את הכסף לשחק, רק כי חשב שהוא ינצח, ואינו נותנו בלב שלם לאחר] ואסמכתא לא קניא [והוה גזל מדרבנן], רב ששת אמר כל כי האי גוונא לאו אסמכתא היא אלא לפי שאין עוסקין ביישובו של עולם. ונפקא מינה בין הטעמים, אם יש לו עבודה נוספת, לטעם הראשון גם פסול, שהרי הוא גזלן דרבנן. ולטעם השני כשר, כיון שעוסק ביישובו של עולם.

למעשה פסק הרמ"א (חו"מ סימן רז ס"ג) שמוותר לשחק בקוביא, ודלא כיש חולקין ואוסרין לשחוק בכל ענין. והוסיף (חו"מ סימן שע ס"ג) שכן פשט המנהג לשחק בקוביא. אמנם דעת הרמב"ם והשו"ע (שם ס"ב) שאסור לשחק בקוביא ואם מרוויח כסף מהמשחק יש בזה גזל מדבריהם.

אם כן גם אם נגדיר את המשחק בסביבון - כאשר משחקים על הכסף או על ממתקים - כקוביא, לדעת הרמ"א מותר לשחק, ולדעת השו"ע אסור לשחק.

אמנם בעניינינו יתכן שגם לדעת השו"ע מותר לשחק בסביבון, א. כי הכסף כולו שייך לאבי המשפחה, והוא נותן זאת בסוף למי שזוכה בסביבון, ב. כי אין עיקר מטרת המשחק בשביל הכסף, כמו שאר המשחקים בקוביא שרוצים להרוויח מעות, אלא העיקר הוא המשחק, והכסף רק עושה את המשחק למעניין יותר. אך כתב בשו"ע (או"ח סימן שכב ס"ו) שאסור להטיל גורל ולהחליט על פי הגורל מי ישול מנה הגדולה ומי ישול מנה הקטנה, וכתב המשנ"ב (ס"ק כב) שהוא בכלל משחק בקוביא, והוא אבק גזל. ואף דבעל הבית עם בני ביתו לא שייך גזל כלל, שהרי הכל שלו, מכל מקום אסור דלמא אתי לסרוכי בקוביא עם אחרים, ובאחרים בוודאי אסור בחול וכל שכן בשבת, דקוביא דמי למקח וממכר, עכ"ל.

וכתב בשער הציון (סק"כ) שהאיסור לשחק בקוביא שהיא גזל מדבריהם, היינו לדעת הרמב"ם, ולדעת הטור אסור משום טעם אחר [היינו שאינו עוסק ביישובו של עולם, ואולי יש לחוש שמא יבא למיסרד, ולא יעסוק ביישובו של עולם].

וקצת צ"ב שהמשנ"ב פסק לאיסור לשחק בקוביא אפילו בחול, והרי הרמ"א (חו"מ סימן שע ס"ג) כתב דכבר פשט המנהג לשחק בקוביא, אפילו עם אחרים, וכל שכן עם בניו ובני ביתו, ולא חייש שמא יבא למיסרד.

ומכל מקום נראה שלכו"ע מותר לשחק בסביבון, אפילו על כסף, כי עיקר הכוונה על עצם המשחק, ולא על הכסף שירויח, ואין חשש שמא יבא למיסרד ויבא גם לשחק בקוביא, כי המשחק בסביבון הוא מנהג קדום, וכן נהגו גדולי ישראל לשחק בסביבון בחנוכה, וכמו שמסופר בספר המנהגים שמרן החתם סופר זצ"ל היה נוהג לשחק יום אחד בחנוכה בסביבון העשוי מכסף. [ראה בספר בני יששכר (מאמר ב אות כה) שכתב רמז למשחק הסביבון, וראה עוד בטעמי המנהגים (ענייני חנוכה אות תתנט)].

בתשובה מנומקת שהתפרסמה בקובץ 'ווי העמודים וחשוקיהם' האריך רבינו לגבי הפולמוס על עסקת חילופי שבויים, כאשר משחררים עשרות מחבלים מבתי הכלא על כל חטוף שיצא מהשבי. רבינו מאריך בסוגיא דגיטין (מה). דאין פודין את השבויים יותר מכדי דמיהם, ובהוראת הקה"ל לגבי המטוס באנטבה שנחטף ודרשו לשחרר תמורתם מחבלים רבים, כשההכרעה הייתה כי משום פיק"נ חייבים לעשות כן. וכך הורה חמיו מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל, ומצד דברי הגמ' שלא יבואו לעשות כן שוב, אמר הגריש"א שהם בלא"ה עושים כל מה שהם יכולים כדי לפגוע ולחטוף רח"ל. אך בזה"ז החשש הגדול שהמחבלים המשוחררים ישובו לרצוח ולהרוג וזה תלוי בנידון כשיש לפנינו סכנה מוחשית האם צריך לחשוש לספק סכנה עתידית או דנחשב לודאי סכנה עתידית. רבינו מדגיש כי קשה לאמוד את הדבר, שאם לא ישחררו את המחבלים מבתי הכלא יהיה פחות פיוגועים ופחות הרוגים בעתיד, שכן בלא"ה כולם שם רוצחים גמורים, את דבריו סיים רבינו וכתב: 'ולכן במקרה שלנו, צריך לשקול בפלס את מידת הסכנה הגדולה שבשחרור מחבלים, מול הסכנה הגדולה של החטופים, והשאלה היא קשה מאוד, והיא דיני נפשות, שצריך עבור זה בית דין של שבעים ואחד, להכריע בשאלות גורליות אלו', עד כאן תמצית דבריו של רבינו בסוגיא שהרעיש את עולם ההלכה בימים האחרונים.

בשבוע שעבר השתתף רבינו במעמד הכנסת ס"ת לביה"כ הספרדי ברמת אלחנן (שנתרם ע"י מש' בדלוב ה"י) ונשא דברי ברכה במעמד, בדבריו ציין כי נשאל מחיילים הנלחמים בעזה, ורוצים להכניס עמם לשדה הקרב ס"ת, האם מותר או לא. רבינו השיב כי אם המטרה בהכנסת הס"ת הוא כדי לקרוא מתוכו בשני וחמישי הרי שהדבר מותר, למרות החשש שמא הס"ת יפגע או יתבזה במהלך הלחימה. רבינו הוכיח מ"ר בן תרדיון שה' מקהיל קהילות ברבים וס"ת עמו ותפסוהו וכרכוהו בס"ת ושרפוהו, למרות שמבואר בגמ' (ע"ז יח.) ש"ר"י בן קיסמא הזהירו מראש 'תמה אני אם לא ישרפו אותך ואת ספר תורה באש'. ומבואר דלא חשש לזה ואעפ"כ עשה את המוטל עליו והמשיך ללמד תורה ברבים מהס"ת, והכ"נ היא שרי להכניס הס"ת ע"מ לקרוא מתוכו בב' וה', אך אם כל מה שמביאין הס"ת הוא קמיע לשמירה בעלמא שיגן בעדם, בזה לא ברור הדבר להיתר, ורבינו עמד בצ"ע.

בבוקר לאחר הפיגוע בכניסה לירושלים, התפרסמה בקו 'שיח יצחק' הקלטה שם נשאל רבינו מה אפשר להגיד לאנשים שמפחדים (ואמנם רבבות לומדים מדי יום ב' הלכות שבת כהבטחתו של רבינו שלא יאונה להם כל רע, אך ישנם כאלה שעדיין מפחדים). רבינו מיד שאל האם השאלה על נושבי בני ברק, ואמר דלתושיב ב"ב צריכים לומר שהרי יש לנו את הבטחת ושמירת מרן החזו"א זצ"ל, ולשאר תושבי הארץ צריך לומר דתורה מגנא ומצלא, וצריך לעסוק בתורה"ק ולקיים מה שהתורה אומרת. וכשנשאל רבנו מה לגבי נשים, השיב דאם היא מבשלת לבעלה וילדיה שיהא להם כח ללמוד, הרי זה כאלו היא לומדת תורה, משום שהיא עוזרת להם ללמוד, וזה כלול בדברי חז"ל (ברכות דף ע"א) שהשיב רב חייה לרב על שאלתו נשים במאי זכיין (לחיי העוה"ב), במה שמטריחות עצמן להביא בניהם לביה"כ שישם למדו התינוקות לפני רבם, ובמה ששולחות בעליהן לביה"מ דללמוד משנה וגמ' ובמה שממתינות לבעליהן ונותנות להם רשות ללכת וללמוד תורה בעיר אחרת. ושוב נשאל רבנו מה יעשו בחורות שאין להם בעל, והשיב שבכך שמכינות אוכל לאביהם ולאחיהם, הרי שהם עוזרים למי שלומד תורה, וזה שמירה והגנה, וציין רבינו שזה מפורש במדרש (ויק"ר כה, א) שלא רק הלומדים תורה אלא גם המחזיקים בה אינם מתייראים משום אומה. [ונשאל רבנו בדברי הנפש החיים (שער ד פ"א) שאם העולם יהיה ח"ו רגע אחד בלי תורה מיד יחרב, האם אשה שלומדת באותו זמן הלכות צניעות והפרשת חלה וכיו"ב, האם זה גם מחזיק את העולם, והשיב רבנו באופן פשוט דבודאי שכן].

שליח המאפייה הניח בטעות את הסופגניות בפתח דלתו של השכן **שאלה**. מעשה שהיה בראובן, יהודי בעל חסד, שמקבל מאולמות שמחות מנות שנתרו לאחר אירועים, ומחלקן לעניים. באחד הימים אחה"צ, פתח ראובן את דלת ביתו, והבחין בקופסא גדולה המלאה ב- 150 סופגניות טריות. ראובן הבין שהסופגניות כנראה נותרו מאירוע גדול באחד האולמות, ושליח האולם הניח אותם כאן לחלוקה, מְשַׁקֵּף, מיהר להתקשר אל מנהל אחת הישיבות בעיר, ושאלו אם מעוניין לקבל את הסופגניות לארוחת הערב של בחורי החמד. המנהל השיבו שבודאי ישמחו לקבלם ולחלקם לבחורים לכבוד חנוכה, ואכן באו ולקחו הסופגניות, והם נאכלו עד תום ע"י בחורי הישיבה.

לאחר מעשה התברר שהייתה כאן טעות, ושמעון, שכנו של ראובן, היה זה שהזמין מהמאפייה את הסופגניות, לרגל שמחת שבע ברכות שעמד לערוך בביתו באותו ערב, ומתוך טעות הניח שליח המאפייה את הסופגניות לצד הדלת שממול, בפתח דירתו של ראובן.

כעת התעוררה השאלה, מי ישלם עבור הסופגניות - ראובן בעל הגמ"ח, או שליח המאפייה, או הבחורים שנהנו מהם, או שמא כולם פטורים מתשלום, ואת ההפסד יצטרך לספוג בעל המאפייה.

תשובה. את ראובן איש החסד לא ניתן לחייב, שכן הוא פעל כפי שרגיל לפעול, ומצוי הדבר שמונחים בפתח ביתו מנות מזון המיועדות לחלוקה, ואם כן בוודאי דלא הוה ליה לאסוקי אדעתיה שהסופגניות הוזמנו על ידי שכנו.

באשר לשליח המאפייה, דינו הוא כ'שומר שכר', שהרי מקבל תשלום עבור עבודתו, וכשומר שכר מוטל עליו להיות אחראי שהסופגניות יגיעו ליעדן, ואם הניחן במקום שאינו שמור ולבסוף נאבדו, הרי שלא עשה את המוטל עליו, ולכן חייב בתשלום דמי הסופגניות - הגם שְׁתַּיַּחַת הסופגניות בסמוך לדלת השכן אינה בגדר 'ברי היצקא', שכן בדרך כלל מי שמוצא מוצרי מזון שלא הזמינם מברר אצל שכניו אם הם שייכים להם. במקרה דנן אירע דבר נדיר, שהסופגניות הונחו בפתח ביתו של בעל גמ"ח המחלק מזון. ברם, כל סברא זו מועילה לפטור את השליח מדין 'מוזיק', כי כאמור הנחת הסופגניות ליד בית ראובן אינה 'מעשה היוק', אך למעשה אנו באים לחייבו מדין שומר שכר, שמתפקידו להיות אחראי לבצע את שליחותו, ואם בפועל גרם לאיבוד הסופגניות בכך שלא דאג להביאם ליעדן המדויק, שלם ישלם.

כעת יש לדון, האם גם בחורי הישיבה צריכים להשתתף בתשלום, שכן הם אלו שלמעשה נהנו מהסופגניות. ובכן, בשו"ע (ח"מ סימן שמא ס"ד) מבואר: שיתומים שמצאו בבית אביהם פרה, ובחששם שהיא של אביהם, שחטוה ואכלוה, ולאחר מכן התברר שהיא שייכת ליהודי אחר שְׁהַשְׁאִילָה לאביהם המנוח. הדין הוא שמשלמים לבעל הפרה 'דמי בשר בזול', שהוא שני שלישי מדמיה. ואינם משלמים את מלוא דמיה, כי יכולים לומר 'אם ידענו שאינה של אבינו לא היינו אוכלים בשר', אבל שני שלישי משלמים, שכן דרך בני אדם לקנות בשר בזול ולאכול, אף אם בלאו הכי לא היו אוכלים בשר (סמ"ע).

אולם בענייננו, בחורי הישיבה כלל לא היו צריכים את הסופגניות, משום שהיו יכולים לאכול לחם רגיל כבכל יום, וכמו כן לאור מצבם הדחוק אינם רגילים כל כך במותרות, ולא מרשים לעצמם לאכול סופגניות משובחות, אלא מסתפקים בלחם פשוט וזול, ולכן לא ניתן לחייבם בשני שלישי מדמי הסופגניות.

על כל פנים, מאחר ולמעשה היתה כאן הנאה מסוימת לבחורים (שאכלו ושבעו מאותן סופגניות), לכן על דרך פשרה, ישלם כל בחור שלישי סופגניה, ושליח המאפייה ישלם שני שלישי מדמי הסופגניות.

אולם, הוספנו ואמרנו לאותו שליח, שאין זה כל כך הגון להניח לבחורים (שאכלו בתום ליבם את הסופגניות) לשלם, ולכן ההנהגה הראויה היא, שהוא ישלם מכיסו את מלוא דמי הסופגניות.

לסיכום: כל בחור ישלם שלישי סופגניה, ושליח המאפייה ישלם שני שלישי, אך הטוב והישר הוא שישלם השליח את מלוא דמי הסופגניות.

אחורה נא חידה

היכן מצינו שדינו של נר השמש המור יותר מאשר דינם של נרות החיוב?

(התשובה לחידה, א"ה בשבוע הבא)

תשובה לחידה משבוע שעבר: איך יתכן, שמונח לפניו שמן זית זך הכשר להדלקה (בשיעור המספיק), ובכל זאת עליו להדליק נרות שעווה?

תשובה. כתב הבאר היטב (סימן תרע"ג סק"א) בשם השו"ת יעקב (ח"א ס"ו לז) שאדם שעסק בהדבקת נרות שעווה, ולפתע הביאו לו שמן זית, יעדיף להדליק את נרות השעווה ולא בשמן זית, ואע"פ שמצווה מן המובחר להדליק בשמן זית, מ"מ אם יניח את נרות השעווה וידליק בשמן, יהיה בכך בזיון לנרות השעווה [וע"ז בערוה"ש (שם, ס"ו)]. ויש ללמוד מכאן מוסר השכל גדול, שהרי דברים ק"ו, ומה נרות הללו שאין בהם דעת להקפיד על בזיון ומ"מ אין נוהגים בהם מנהג בזיון, חברך שהוא בדמות יוצרן ומקפיד על בזיונו עאכ"ו (ע"פ דברי רש"י שמות כ, כב), ודו"ק.

לקבלת העלון, פסקי הלכה, ועדכונים ממרן שליט"א, ניתן להרשם במייל a0527642209@gmail.com, ובפלאפון ה"ל, או בכתובת מייל 3126877@gmail.com ובפלאפון 0533126877.

לע"נ הרב אביגדור פורגס בן ר' יום טוב ליפמן זצ"ל

ניתן להאזין להקלטות ופסקי הלכה המתעדכנים מדי יום ממרן רבינו שליט"א, וכן שיעור יומי בהלכות שבת ועוד, בקו 'שיח יצחק', בקו 072-380-9348 או 04-376-0582.

מדי ערש"ק יעדכן בקו האם ישנה מרן שליט"א בשבת הקרובה ברמת אלחנן